

ÉLET AJKÁN

LIVING IN AJKA

SZERZŐ / BY:
LOCSMÁNDI GÁBOR

Ajka egyike annak a tizenegy magyar városnak, amelyek az 1950-es évek elejétől a szocialista nehézipar „szülőtteiként” indultak fejlődésnek, de amelyek az 1980-as évek végétől kezdődő, majd a rendszerváltozás után felgyorsuló de-industrializációs folyamatok következtében komoly társadalmi és gazdasági válságot éltek át. Egy kicsiny, a második világháború előtt mindössze 6000 lelket számláló bányásztelepülésből vált mára 30 ezret meghaladó lakosú várossá. Hasonlóan több, újonnan létrehozott ipari városhoz (mint Tata-bánya, Salgótarján) Ajka is azt az utat járta be, hogy munkás-városból fokozatosan régiója központi városává fejlődött.

Ajka hivatalosan egy kistérség központja a jól prosperáló Közép-dunántúli régióban, Veszprém megyében, a Balatontól északnyugatra és közel a Bakony „vadonjához”. 38 kisebb-nagyobb, korábban elsődlegesen agrár jellegű település, együttesen mintegy 60 ezer ember számára biztosít szolgáltatásokat. A város napi életét, gazdaságát, kultúráját így a kemény ipari múlt és jelen mellett a falvakból a városba ingázók életformája, gazdasági kapacitása is nagyban befolyásolja.

A város átalakulási folyamatait érdemes összehasonlítani a többi „szocia-

lista” iparvároséval. Az összemérés Ajka számára viszonylag kedvező képet mutat. A komoly megrázkódtatások ellenére a város valamivel kiegyensúlyozottabban, „simábban” élte át az átalakulás éveit, mint sok hasonló sorsú társa. Mint úgyszólván mindenütt Magyarországon, a foglalkoztatás aránya itt is jelentősen csökkent (az 1990-es 49%-ról 2001-re 41,8%-ra a lakosság létszámához mérve), amit a mostani válság tovább fokozott. Ajka foglalkoztatottjaiból az utolsó népszámláláskor ugyanakkor csak 2200-an dolgoztak más településben, azaz viszonylag magas maradhatott a helyben foglalkoztatottak aránya. Ezt a város úgy tudta elérni, hogy időközben új, részben „high-tech” tevékenységeket (elektronika, gépjármű-javítás, korszerű alumínium ipar, szépség-ipar, fémfeldolgozás, öntöde, üvegipar – „Ajka kristály” – modernizált erőmű) tudott vonzani felhagyott régi iparterületeire és az újonnan létesült ipari parkjába. Ennek eredményeként Ajka iparváros karaktere a változások ellenére erős: a 2001-ben felmért mintegy 13 ezernyi foglalkoztatottjának több mint fele (mintegy 7000 fő) az iparban és az építőiparban dolgozott. (A korábban ugyancsak jelentősen iparosított megyeszékhely, Veszprém csupán 30%-os ipari foglalkoztatott arányá-

val összevetve jól érzékelhető az ipari hagyomány továbbélése a városban.)

Ajka kistérségében ugyanakkor radikálisan lecsökkent a mező- és erdőgazdaságban való foglalkoztatás, nem éri el az öt százalékot. E folyamat eredményeként egy 2004-es felmérés szerint a kistérségben 18 település sorolódott a „területfejlesztési támogatásokra jogosultak” közé, de a kistérség egésze még e hivatalos norma-szint felett maradt. Ugyanakkor 9 olyan település volt, amely a „leginkább hátrányos helyzetűek” kategóriájába került. Az újabb adatok – még inkább a válság óta érkezett „hírek” – azonban arról tanúskodnak, hogy a legutolsó évtizedben a helyzet Ajkán is romlott: 2001-ben a munkanélküliség csupán 985 főt, 2007-ben már 2105 főt érintett.

A város demográfiai helyzete – hasonlóan az újonnan létesített, fejlesztett többi magyar iparvároshoz – viszonylag kedvező. Az iparfejlesztés és a nagyarányú településfejlesztés éveiben a város fiatal népességet vonzott. 1970-ben mind a természetes szaporodás, mind a vándorlási különbözet adata természetesen pozitív volt. Az 1980-as években a migráció adata azonban már negatívba fordult (-608 fő), miközben a fiatalos családok még jelentős, 1784 fős többletet „produktáltak” a születések és halálozások kü-

01. kép/pict.:

Légifotó a városközponttól /
Bird's eye view of the city centre

Ajka is one of the 11 cities in Hungary that started to grow in the 1950s as „children of industry”, most of which suffered an economic and social decline after the de-industrialisation trends in the late 1980s and after the political changes in 1990. It really counts as a new city that has grown from a small mining village with only of 6 thousand inhabitants before the Second War to a city above 30 thousand. As it has been the case in other new industrial cities (as Tatabánya, Salgótarján) state-socialistic policies promoted also Ajka, as a “workers city”, to develop into a central place in its area.

Recently Ajka is the centre of an area officially called as “small region” in the more prosperous Veszprém county, part of the Central Trans-Danubian Region of Hungary situated North to the Balaton lake and close to the wilderness of the Bakony mountains. The city provides services to 38, in most cases rural, communities with about 60 thousand inhabitants. Thus the everyday life in Ajka, including the character of services provided by its town centre, is determined not only by the city's industrial past and present but also by the life-styles and capacities of the daily commuters

from the surrounding villages.

Urban literature comparing fates of the socialistic industrial cities after the changes in Hungary, nevertheless, shows that Ajka was able to pass through the transitional period in a more smooth way. As almost everywhere in Hungary, the rate of employment substantially decreased in Ajka as well (between 1990 and 2001 from 49,0 percent to 41,8 percent as compared to the total number of inhabitants), 2200 people find their jobs in other towns and villages. In the same period Ajka was able to attract new, high tech, manufacturing industries (electronics, car fittings, aluminium, beauty industry, metalworking, furnace, glass – “Ajka Christall” –, modernised electric power station) into its old industrial areas and the new industrial park. Thus even in 2001 7089 of its 13267 inhabitants officially registered as employed 7089 persons (53,4 per cent) were employed in workplaces in manufacturing and building industry. (In the historic city of Veszprém, the county seat, also heavily industrialised, the same rate is only 30,2 per cent.)

In the region of Ajka the fast decrease of employment in agriculture and forestry is also observable: only 1060 people (4,7 per cent of the employed)

are active in these two sectors. Though according to a 2004 official survey the total “small region” of Ajka is not registered as an area “beneficiary to regional development subsidies”, 18 of its villages fall into this category. 9 villages are registered as being in “the most disadvantageous situation”, where unemployment is also extremely high. A recent data show that also in Ajka the rate of unemployment is increasing: in 2001 985, in 2007 2105 persons were unemployed.

Ajka, as most of the newly founded industrial cities in Hungary, houses a relatively young population. In the high days of industrialisation and radical urban development, in the 1970s, data of both natural increase and migration were positive. In the 1980s the city experienced a loss in migration (- 608 persons), while the young families yet produced a 1784 plus between the figures of birth and death. Even in the last decade of the 1900s the natural increase of Ajka's population remained positive (but only +109), in the same period the difference between out- and in-migration increased substantially. - 2136 persons. Based on these trends a gradual loss in population numbers and ageing of Ajka's population is foreseen.

Education levels of the population

oz. kép/pict.: Ajka
és a Somló-hegy /
Ajka and the Somló hill

lönbségében. Az 1990-es évek utolsó évtizedében a természetes szaporodás még mindig pozitív maradt (de már csak 109 főnyi), ugyanakkor a be- és elvándorlás különbözete már magas, 2136 főnyi negatívumot mutatott fel. E trend aligha fordítható meg a következő években, így a városnak a népesség fokozatos elöregedéssel és minden bizonnyal gyorsuló népességszám veszteséssel kell számolnia.

Ajka lakosságának általános képzettségi szintje jól tükrözi a város ipari múltját, munkásváros jellegét. A legutolsó, 2001-es népszámlálás adatai szerint a 18 éven felüli lakosságnak csak 32,6%-a végzett el legalább valamilyen középfokú iskolát (Veszprémben ez az adat 53,9% volt), és a 25 éven felüli lakosság csupán 8,8% végzett főiskolán, egyetemen (Veszprémben ez az adat 21,7% volt). Azaz a város lakosságának mintegy 40%-a sorolható a „magasabban képzettek” körébe. Pozitív adat ugyanakkor, hogy az „alulképzettek” aránya csekély: a lakosság túlnyomó többsége elvégezte az általános iskola nyolc osztályát. Nyilvánvaló, hogy a lakosok e képzettségi jellemzői erősen befolyásolják kulturális attitűdjeiket, a civil társadalomban való viselkedésüket.

Nincsenek részletes adatok Ajka lakosainak, családjainak, háztartásainak gazdasági körülményeiről, még kevésbé fizetőképességükről, ezek szórásáról. Ugyanakkor igen figyelemreméltó, hogy az ezredforduló táján, az ország kistérségeiről készült statisztikák szerint Ajka és kistérsége a magyar viszonyok között nem volt „szegénynek” tekinthető. Az ország 150 kistérsége között a „gazdagabb” első 40-be sorolódott: az egy főre számított GDP 1,1 millió forintjával az országos átlag felett helyezkedett el, ha Budapest 4,2 millió Ft/fő, magas GDP-jét figyelmen kívül hagyjuk. 2009-ben a helyi beszél-

getések során az a kép rajzolódott ki az European 10 tervpályázati fordulót előkészítő csapat előtt, hogy még a régi, állami iparvállalatok nyugdíjasai számára is biztosított az elfogadható életminőség. (Fontos e szempontból az az összehasonlítás, hogy az ország leginkább depresszió sújtotta északi, korábban ugyancsak ipari jellegű régióiban az egy főre eső GDP csupán 500 ezer forint körüli volt.) A válság legutolsó évének információi, sajnos, Ajkán is a helyzet romlásáról, ezen belül különösen a munkanélküliség arányának növekedéséről adnak hírt.

A város mai társadalmi és kulturális életére is befolyással van még a múlt. Az államszocializmus társadalompolitikájának sajátos vonása volt az ipari munkásság „kettős életének” szorgalmazása, az, hogy az ipari munkásság tartsa meg a kötődését a földhöz, a mezőgazdasághoz. 1950-től kezdődően mintegy 3000 telket osztottak ki a közeli, kítűnő boráról híres Somlyó-hegy lejtőin, melyek hétvégi pihenésre és munkára adnak lehetőséget nagyszámú ajkai lakos számára. Bár a hivatásos szakma vélekedése szerint ez egyfajta „borászati tragédiával” is járt, az ajkai emberek máig folytatják telkeik művelését. Csak kevés ajkai szőlőgazda tartozik az elismert „elitbe” (2002-ben hat bortermelő kapott borára elismerést az országos versenyen), de a hegy kítűnő adottságai miatt a helyiek a szektor komoly fejlődésében bíznak. Az ajkaiak jelentős részének e „rurális” kötődése magától értetődően jár együtt azzal, hogy kevésbé kultiválják a szabadidő eltöltésének kimondottan „urbánus” formáit.

Ajka lakosainak kulturális és társadalmi viselkedési attitűdjei láthatóan sok tényező által befolyásoltak. A 12 újonnan létrehozott „szocialista iparvároshoz” hasonlítva azonban a város viszonylag jó helyzetben van. 2004-ben 1000 lakoson-

ként több mint 4500 könyvet kölcsönöztek ki a város könyvtárából, gyermekek és felnőttek egyaránt. A másik oldalon csak két, a szállodákhoz kapcsolódó étterem hirdeti magát az interneten. Úgy tűnik, hogy az ajkaiak valóban „otthonülő” emberek. Ugyanakkor igen nagy számú civil szerveződés működik a városban, jelleg szerinti megoszlásuk sok mindenre utal. Az 58 civil szervezet közül a legtöbb, 13 szervezet – az ipari múltból fakadóan sajnálatosan nem véletlenül – az egészségüggyel kapcsolatos, hat működik a népművészet területén, négy a képzőművészet, ugyancsak négy a zene vonalán, három amatőr szintjátárszó csoport működik, háromban modern táncot lejt a fiatalok, csak egy kapcsolódik az irodalomhoz. A „high culture” Ajka intézményi struktúrájában sem játszik jelentős szerepet.

Egy 2007-ben elvégzett – nem-reprezentatív – szociológiai jellegű vizsgálat a város lakosságát részben éppen ez utóbbiakról, a helyi kulturális, szabadidős lehetőségekről, ezekkel kapcsolatos vonzalmaitól, véleményükről faggatta. Csak a válaszolók 10%-a felelt nemmel arra a kérdésre, hogy szeret-e Ajkán élni, azaz az embereknek a városhoz való kötődése erős. A gazdasági helyzet romlására utalt ugyanakkor a vizsgálatban az, hogy minden korosztály elégedetlen volt a helyi munkalehetőségekkel. Azt, hogy a városban hiányoznak a szórakozás lehetőségei, különösen a 40 év alattiak emelték ki: korán zárnak a vendéglők, a cukrászdák, este nem használhatók az iskolák sportlétesítményei. Arra a kérdésre, hogy fizetnének-e magasabb belépti díjat (2000 forintot) egy magas színvonalú színházi előadásra, inkább csak 40 és 60 év közöttiek válaszoltak igenel. Úgy tűnik, az ajkai emberek életformáját máig a munka uralja. ©

of Ajka well reflect the city's industrial character. According to the national statistics in 2001 only 32,6 percent of its inhabitants above the age 18 have finished at least a secondary school (in Veszprém this figure is 53,9), and only 8,8 percent of the population above 25 has some college and university degrees (in Veszprém this rate is 21,7). Thus about 40 per cent of the city's population can be categorised as "better educated". At the same time the overwhelming majority of the population finished the 8 year elementary school. Naturally these characteristics of the people of Ajka influence their cultural attitudes and their civil behaviour.

There is no exact data on the average paying capacity of the population of Ajka. Nevertheless, a national survey on the per capita GDP of Hungary's "small regions" in 2000 indicates that the city and its population should not be classified as poor under Hungarian conditions. Ajka's region is among the "richest" 40 of the 150 small regions of Hungary with a per capita GDP about 1100 thousand HUF (about 4250 Euros), a figure above the national average (excluding Budapest with its 4258 thousand HUF - about 16 380 Euros). According to local information even pensioners of the former state owned industries are able to lead an acceptable quality of life. (In the most depression stricken Northern industrial region of Hungary this figure is under 500 thousand HUF - about 2000 Euros). Magnitude of the effects of the recent world crisis can not be foreseen.

Former socialistic policies promoted a specific "dual life" of industrial workers: to maintain the "workers class's" allegiance to rural life and agricultural

production. Since the 1950s about 3 thousand small parcels were subdivided for the people of Ajka on the slopes of the volcanic Somló Hill famous for its wine. These parcels serve as week-end resorts for a great number of people of the city. Though experts see these changes as a "tragedy of viniculture" the new owners have continued cultivation of the vineyards. Recently only few wine-producers of Ajka belong to the real "elite" (only six prizes won in 2002 at the wine competition of the county) but this economic sector might foresee a real progress. It is even more important that these people prefer spending spare-time in their "semi-rural" environments over against cultivating more "urban" leisure activities.

Otherwise, cultural and civil attitudes of the population of Ajka are largely determined by their age and educational levels. Among the 12 newly founded industrial cities reading habits of people of Ajka stand on a relatively high level: in 2004 4546 books were borrowed by 1000 persons, including children and adults. On the other hand only two restaurants, attached to hotels, are advertising themselves on the internet. It seems that the majority of people in Ajka belong to the real "home-birds". On the other side of the coin is the great number of the civil organisations: 58 functions in the city. The majority of them are foundations in health care (13), six of them are active in "folklore", four in fine arts, another four in music, three groups provide amateur theatrical performances, in three groups modern dance is exercised by the youth, only one civil organisation is related to literature. These data well represent the cultural preferences of Ajka's mixed civil society and

also reflect the city's less developed institutional set up in "high culture".

According to a non-representative survey conducted in 2007 only 10 per cent of the questioned responded the question whether they liked to live in Ajka with an answer not. About the half of the questioned in all age groups was displeased with the local job opportunities. Missing local opportunities for entertainment were mentioned almost exclusively by people under 40. Those who would pay a higher sum (2000 HUF - about only 8 Euros) for a good theatrical performance in the House of Culture were mainly people between 40 and 60. The survey also demonstrated the relatively poor urban life on Ajka's public spaces: many argued against the too early closing hours of pubs and confectioneries and also for the opening of sport facilities of the schools for evening games. A modest life-style in a city regulated traditionally by the work.

